

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

АНДИЖОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ИҚТИСОДИЁТНИНГ
ИЖТИМОЙ СЕКТОРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ
ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ:
МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ
ТАЖРИБА**

мавзусидаги
Халқаро
илмий-амалий
конференция

**ТЕЗИСЛАР
ТЎПЛАМИ**

Махмудов Носир Махмудович, Алимова Гузал Алишеровна Умаров Илхомжон Юлдашевич	Повышение роли женщины в предпринимательской деятельности	55
Хусанова Зулфия Рахматуллаевна	Тадбиркорлик субъектларининг манфаатларини ҳимоя қилувчи янги ташкилий тузилмалари фаолияти	59
Махмудов Носир Махмудович, Бўстонов Мансуржон Мардонакулович	Тадбиркорлик субъектлари бошқарувида аёллар улушини оширишнинг давлат томонидан қўллаб қувватланиши	63
Каримов Музаффар Абдумаликович	Иновация фаолиятини бошқариш тажрибаси	66
Хабибулла Кучкаров, Мавлон Султанов Турсинбоевич	Tadbirkorlik va kichik biznes ayollar bandligini ta'minlovchi vosita sifatida.	68
Бойкузиева Раъно Каримовна	Корпоратив бошқарувнинг хусусиятлари	70
Каримов Музаффар Абдумалик ўғли, Набижонов Абдурахмон Муроджон ўғли	Теоретические предпосылки проблемы занятости женского труда и пути их решения.	74
Вохидов Азамжон Козимович	Ўзбекистон иқтисодиёти ривожланишида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг аҳамияти	77
	Тадбиркорлик тузилмалари рақобатбардошлигини бошқариш тизимининг шаклланиши ва истиқболлари	79

3-СЕКЦИЯ.

ПЕРСОНАЛНИ БОШҚАРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ

Гаибназарова Зумрат Талатовна	Измерение стоимости, качества и эффективности национального человеческого капитала	83
Рустамова Сайёра Хатамовна	Ходимларни бошқариш жараёнида қарор қабул қилишни такомиллаштиришнинг хориж тажрибаси	86
Бакиева Ирода Акбаровна, Неъматова Мунаввара Шовкат кизи Жабборова Зайнаб Мамасодиқовна	Ходимларни баҳолаш ташкилот самарадорлиги омили сифатида	89
Дадажоновна Мартабахон Маҳмудовна	Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришда меҳнат муносабатларининг хорижий тажрибалари	92
Мирзаев Саврарбек Авазбекович	Персонални бошқариш механизмларини такомиллаштиришда хорижий тажрибалардан фойдаланиш масалалари	95
Авулчаева Феруза Жўрақўзиевна	Тежамкор ишлаб чиқаришда меҳнат муҳофазасининг аҳамияти	98
Раҳманов Мухаммадэлдор Абдувахидович	К вопросам совершенствования экономических моделей управления предприятием	102
Нурматов Дилшодбек Набижонович	Совершенствование механизмов управления персоналом проблемы и перспективы развития	105
Абдуллаев Абдужаббор, Абдуллаев Мирзохид Ғайибердиевич	Аҳоли бандлигини оширишнинг амалий йўллари	107
Ибрахимов Хамдамжон Салийевич, Тўраев Асрорбек Акмалжон ўғли	Саноат корхоналарида персонални бошқариш тизимини такомиллаштириш йўллари	109
Ашурова Ҳақиқ Ҳошимовна	Ўзбекистонда саноат маҳсулотлари экспортини диверсификациялаш имкониятлари	112
	Мамлакатимиз таълим тизимида масофавий ўқитишни ривожлантириш йўналишлари	115

Юқоридагилардан шуни хулоса қилиб айтиш мумкинки, ривожланган давлатларимизда инсон ресурслари менежменти (ИРМ) алоҳида ўрин эгаллар экан. Чунончи, инсон ресурслари менежментини ривожлантириш стратегиясини бош масаласи-ходимларни, кадрлар хизмати фаолиятини ташкил қилиш, уларни ривожланиши асосида иқтисодий раванқ ва катта даромадларни кўзлаш турар экан.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Медведов В.П. Менеджмент. Основные функции менеджеров, Москва-Дело, 2003 год.
2. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва-2000 год.
3. Бессонов Г.Г. Основы управления персоналом. Москва. РАПС, 2000 год.
4. Пугачев В.П. Руководство персоналом организации. Учебник. Москва, 1999 год.
5. Фатхутдинов Р.А. Система менеджмента. Москва, 1997 год.

ТЕЖАМКОР ИШЛАБ ЧИҚАРИШДА МЕҲНАТ МУҲОФАЗАСИНИНГ АҲАМИЯТИ

Мирзаев Саврарбек Авазбекович

Андижон машинасозлик институти ўқитувчиси

Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида “Халқимиз шуни яхши билиши керак: олдимизда узок ва машаққатли йўл турибди. Барчамиз жипслашиб, тинимсиз ўқиб-ўргансак, ишимизни мукамал ва унумли бажарсак, замонавий билимларни эгаллаб, ўзимизни аямасдан олдинга интилсак, албатта, ҳаётимиз ва жамиятимиз ўзгаради”[1] деб таъкидлаб ўтди. Демак, ҳар қандай соҳани ривожлантиришда замонавий бошқарув усуллари ўрганиб уни ҳаётга татбиқ қилиш жуда муҳим ўрин ҳисобланади.

Ишлаб чиқариш корхоналарини бошқаришда замонавий чет эл тизимларини жорий қилган ҳолда ишни ташкил қилишда ҳавфсизлик муҳим вазифа ҳисобланади. Чунки инсон саломатлиги ва ҳавфсизлиги биринчи ўринда туради. Агар иш жойини ташкил қилишда ҳатоликлар юзага келса, иш фаолияти давомида бу ҳатоликлар камчилик ва муаммоларни юзага келтириб ва иш унумдорлиги яъни самарадорликни пасайиб кетишига ўз таъсирини ўтказди.

“Тежамкор ишлаб чиқариш” тушунчаси Тойота компанияси томонидан яратилган бўлиб, унинг муваффақиятли томонларидан бири ишлаб чиқаришни ортиқча сарф харажатларсиз йўлга қўйишдир. Ҳозирги кунда бошқа корхоналарда ҳам бу тежамкор ишлаб чиқариш усуллари кенг қўлланилиб келинмоқда. Тежамкор ишлаб чиқариш тизими энг кўп қўлланиладиган концепциядир, ушбу концепция биринчи бўлиб машинасозлик соҳасида қўлланилган. Эътибор берсангиз, бу тизимни қурилишда ва бошқа соҳаларда

муваффақиятли қўллаш мумкин, бу тизим жуда катта воситалар тўплами билан ажралиб туради.

Меҳнатни муҳофаза қилиш – бу тегишли қонун ва бошқа меъёрий ҳужжатлар асосида амал қилувчи, инсоннинг меҳнат жараёнидаги хавфсизлиги, сиҳат-саломатлиги ва иш қобилияти сақланишини таъминлашга қаратилган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена ва даволаш-профилактика тадбирлари ҳамда воситалари тизимидан иборат[2].

Мисол учун “Уз Карам Ко” қўшма корхонасининг сифат сиёсатини олиб қарайлик. Сифат, экология, соғлиқни сақлаш ва хавфсизлик соҳасида корхона бошқарув тизимини такомиллаштириш зарурлиги, истеъмолчилар ва манфаатдор томонларнинг ҳозирги талабларини инобатга олган ҳолда, “Уз-Корам Ко” бошқаруви компаниянинг бошқарув усулларини янада такомиллаштириш учун қуйидаги ISO 9001:2008, ISO / TU 16949:2009, ISO 14001:2004 ва OHSAS18001:2007 стандартларига мувофиқ тизимни йўлга қўйган. Integrated Management System (IMS) фалсафаси компания фаолиятининг қуйидаги уч йўналишларига киради.

Биринчи, Сифат менежменти - сифатни истеъмолчилар талаблари ва талабларига жавоб берадиган "UzAuto motors" томонидан ишлаб чиқарилган автомобиллар учун бамперлар, эшик панели ва дастгоҳ панели ва бошқа пластмасса қисмларини ишлаб чиқаришнинг юқори самарадорлигини таъминлаш тартибга солиш талабларидир.

Иккинчи, Атроф-муҳитни бошқариш - корхонанинг ишлаб чиқариш фаолияти натижасида келиб чиққан зарарли экологик таъсирларнинг олдини олиш ёки камайтириш орқали табиатдаги экологик мувозанатни таъминлашдир.

Учинчи, Соғлиқни сақлаш ва хавфсизликни бошқариш - ишлаб чиқариш фаолиятининг натижаларига нисбатан ходимларнинг ҳаёти ва соғлиғининг устуворлигини тан олиш, зарарли ва хавфли ишлаб чиқариш омилларининг инсонга таъсирини камайтириш ёки камайтиришни таъминлашдир[3].

Аммо тежамкор ишлаб чиқаришда меҳнат муҳофазаси қаерда? Бу тизим меҳнат муҳофазасига қандай боғлиқлик томони бор? Бу тизим меҳнат муҳофазасига нима беради? дегани савол қалашиб ётади. Бу саволга қуйидаги 5S усулини мисол келтириш мумкин. (1-жадвал) Бу японлар ишлаб чиққан усул айнан 5S усули мисол бўла олади.

1-жадвал[4]

№ босқич	Японча	Инглизча	Ўзбекча
1	Seiri	Sorting	Тартибга солиш
2	Seiton	Set in Order	Тартибни кузатиш
3	Seisō	Shine	Тозалиқни сақлаш
4	Seiketsu	Standardizing	Бир меъёрга солиш
5	Shitsuke	Sustaining the discipline	Такомиллаштириш

Ишлаб чиқариш корхоналари хавфсизлик қоидаларига қаттиқ риоя қилади. Ушбу қоидаларга амал қилишда 5S усулини ишлаб чиқариш майдонига жорий

қилишади. 5S усули иш жойини ташкил қилишда қандай устунлик беради деган савол туғилиши мумкин. Учта устунлик томони мавжуд. (1-расм)

1-расм[5].

Демак ушбу учта устунлик томони ҳақида яна ҳам аниқроқ тушунтириб ўтадиган бўлсам, хавфсизлик бу иш жойларида кераксиз асбоблар, метал парчалари, деталлар, таралар, ёғлар ва ҳоказолар. Ушбу нарсалар иш жойида бахтсиз ходисаларни келтириб чиқаришга асос бўлиши мумкин. Масалан метал парчаси оёқ кийимни тешиб кириб оёғингиз лат ейишига олиб келади ва ишингизни вақтида бажара олмайсиз. Оёқ остида ётган кераксиз деталлар эса унга қоқилиб тушиб йиқилишингиз натижада эса бирон жойингиз лат ейишига олиб келади. Сифат эса ишлатаётган хар бир асбобларингизни ўз вақтида жойида бўлишини таъминлаб ишлашингиз талаб қилади қарабсизки иш белгиланган вақт мобайнида бажарилади ва сифат ўз ўзидан таъминланган бўлади ҳамда келиб чиқиши мумкин бўлган хатоликларни олдини олишингиз кузатилади. Ҳаражатларга келадиган бўлсак, 1-смена ишлаётган ишчи ишлатаётган асбобини ўз вақтида белгиланган жойига қўймаса 2-сменадаги ишчи келиб иш бошлайдиган бўлса у ишчи ишлатган асбобни қидиришга бехуда вақти кетади, бу эса ортиқча вақт яъни ҳаражатларга олиб келади.

Ишлаб чиқаришда меҳнатни муҳофаза қилиш даромадни кўпайтирмайди деб ўйлашингиз мумкин, аммо унинг пасайишини олдини олиш учун зарурдир. Тежамкор ишлаб чиқаришни асосий асл мақсади жараёнларни оптималлаштириш ва ходимларнинг хавфсизлигини таъминлаш меҳнат унумдорлигини оширишга ёрдам бериш ёки ҳеч бўлмаганда зарар етказишнинг олдини олишдир. Тежамкор ишлаб чиқариш сизга компаниянинг энг мақбул усулдаги хавфсизлик ва хавфсизликни таъминлаш жараёнларини ташкил қилиш имконини беради.

Тежамкор ишлаб чиқаришда меҳнат муҳофазаси – инсоннинг меҳнат жараёнидаги хавфсизлиги, сихат-саломатлиги ва иш қобилиятининг

сақланишига қаратилган тадбирлар. Қонун ҳужжатларида меҳнат жараёнида қўлланиладиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий, техник, санитаригиена, даволаш-профилактика чора-тадбирлари белгилаб қўйилади. Меҳнат қилувчи шахс хавфсизлиги, саломатлиги, меҳнат қилиш қобилиятини ҳимоялаш, соғлом меҳнат шароитлари яратиш, касб касалликлари юз бериш хавфини олдини олиш, и. ч. да жароҳатланишларга йўл қўймаслик кабилар меҳнат муҳофазаси олдидаги вазифалар ҳисобланади.

Меҳнат муҳофазасини таъминлашда кузатув асосида бошқарув жуда керак. Чунки бу усул ҳам ходимларни хавфсиз ишлашига ёрдам беради.

Биз ишлаб чиқаришда кузатув назорати қурилмаларига доимо дуч келамиз. Айнан шу қурилмалар араванинг қайси йўлдан юриши кераклигини, қаерда қайрилишининг афзаллигини, ишлаб чиқаришдаги хавфли зоналарнинг қаердалигини, бизга зарур бўлган анжомларни қаердан топиш мумкинлигини кўрсатади. Афсуски кўплаб корхоналарда кузатув назорати қурилмаларидан кам фойдаланилмоқда. Ахир бундай қурилмалардан тўғри фойдаланиш вақтдан ютишга, электр-энергияси, хом-ашё ва маҳсулотларни, пировард натижада пулни иқтисод қилишга ёрдам беради.

Кузатув назорати қурилмаларидан тўғри фойдаланиш вақтдан ютишга, электр-энергияси, хом-ашё ва маҳсулотларни, пировард натижада пулни иқтисод қилишга ёрдам беради.

Кузатув назорат қурилмаси меҳнат жараёнини енгиллаштиради ва тўғридан тўғри ишчи ходимларни ишга кирган вақтиданок ишлаб чиқариш маҳсулдорликларини оширишга йўналтиради (1-расм).

1-расм. Кузатув асосида бошқарувга мисол.

Юқоридаги мисоллар бежизга берилмади, чунки бу кўргазмали огоҳлантирувчи белгилар ишлаб чиқариш майдонида жуда зарур. Бу кўргазмали огоҳлантирувчи белгилар ишчиларни ишлаш жараёнида юзага келиши мумкин бўлган хавфлардан огоҳлантириб туради, бу эса иш жараёнида вақтни йўқотишни олдини олади ва иш унумдорлигини оширади.

Фаразларни буюмга айлантира олишлик – қўл билан ушлаб кўриш мумкин бўлган муваффақиятларнинг сиридир, деган Генри Уард Бичер (1813-1887)[6]. Демак тежамкор ишлаб чиқариш меҳнатни муҳофаза қилишда муҳим бошқарув усули ҳисобланади.

Шундай қилиб тежамкор ишлаб чиқаришда меҳнат муҳофазаси:

- ишлаб чиқариш жараёнини тезлаштиришга;
- ишлаб чиқариш жараёнидаги йўқотишларни олдини олишга;

- ишчилар хавфсизлигини таъминлашга;
- ходимларни иш вақтини тежалишига;
- меҳнатни унумдорлигини ҳамда сифатни оширишга ёрдам беради.

Мақолани сўнгида шуни айтмоқчиманки, ҳар бир ташкилот ва корхона ходимлари, биринчи навбатда ўзининг хавфсизлигига ўзи жавобгар бўлиши керак. Чунки, ишлаётган ходимни қандай тартибда ишлашини ҳеч ким билмайди, ўзига эҳтиёткор бўлиб ишласа ишнинг самараси ва сифати ошиши аниқ бўлади, шундан сўнг бахтсиз ходисалар сони 0 га тенг бўлади. Бу шунчаки оддий сўзлар билан ифодаланган мақолага ўхшаши мумкин, лекин бу ердаги сўзларга шунчаки ёзув эмаслигини билиш учун, унинг туб моҳиятида нима яширинганини тушуниш керак, шундагини ҳар бир сўзнинг аниқ мақсад, мантиқ ва ечимини кўришингиз мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 24.01.2020 йил.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 22 сентябрдаги ЎРҚ-410-сонли «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни.
3. <https://uzkoram.uz/policy/>
4. Манба: Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.
5. Манба: Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.
6. Майкл Вэйдер. Инструменты бережливого производства- Мини-руководство по внедрению методик бережливого производства. Перевод с английского. М, 2012.

К ВОПРОСАМ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Авулчаева Феруза Жўрақўзиевна

преподаватель, Ферганский политехнический институт

В современное время особенно актуальными становятся проблемы совершенствования экономических моделей, связанных с управлением предприятий. Динамичные, структурные изменения, происходящие в хозяйственной деятельности требуют сформированной и качественно индивидуальных критериев в процессе управления.

Наиболее значимым направлением менеджмента современности считается налаживание наиболее качественного контроля эффективности системы управления предприятием.

В высокоразвитых странах промышленные компании составляют основу не только экономической, но и политической мощи государства, в результате чего происходит активная разработка проблематики экономического управления предприятиями.

В свою очередь, управление со стратегической точки зрения в качестве области научных познаний, ставит перед собой задачу по охвату методик